

Број
20
пара

БАЛКАНСКИ РАТ

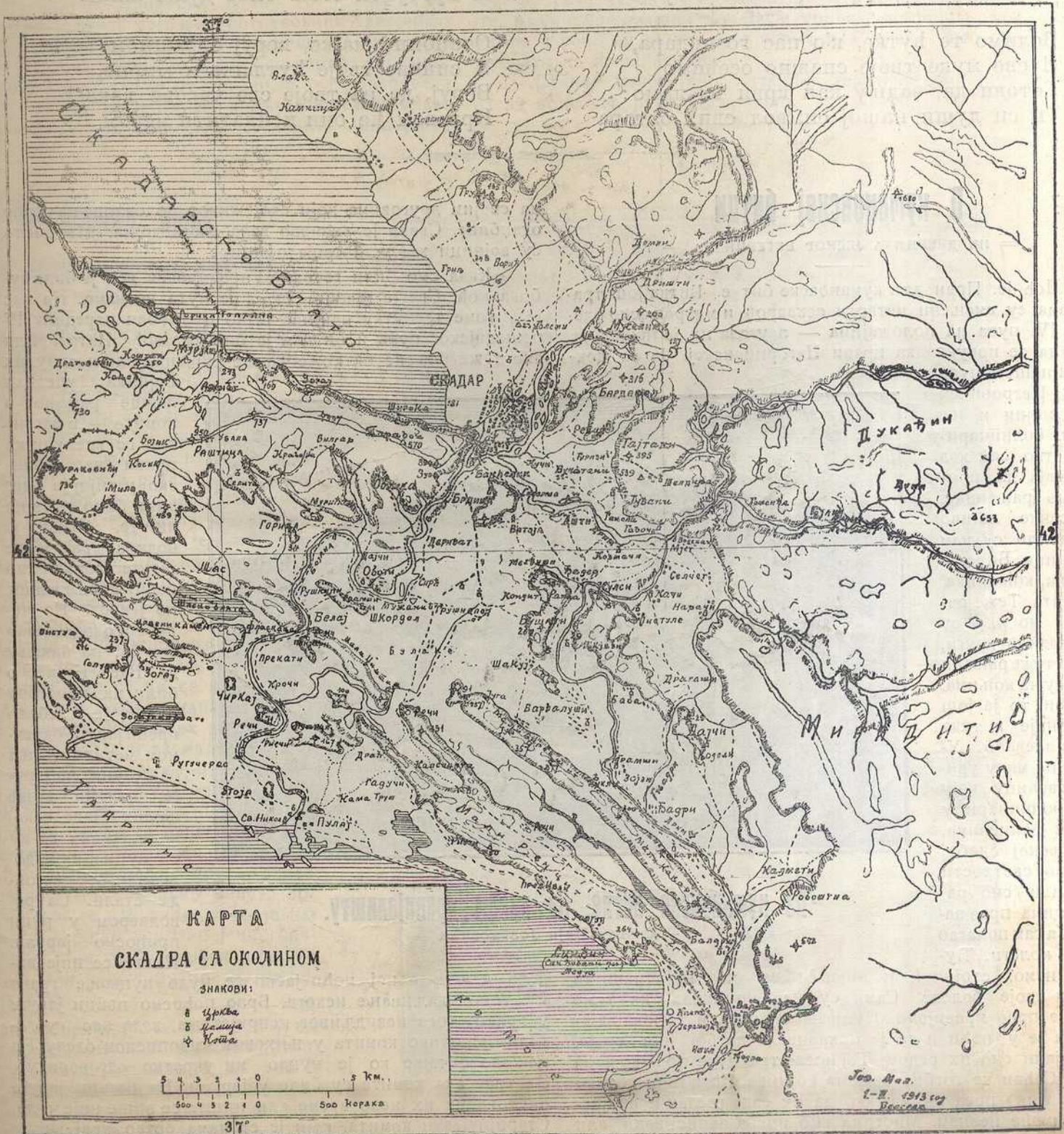
Број
30
филира

УРЕДНИШТВО:
Краља Милана ул. бр. 2. ТЕРАЗИЈЕ

У СЛИЦИ И РЕЧИ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК
ДУШАН МИЛ. ШИЈАЧКИ

Издази сваке недеље. Ванредно по потреби. — Претплата тромесечно два динара.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ОТАЏБИНИ.

Милутин Јовановић.

Ми те сви волимо љубављу нечујном
Без вашарске ларме, тихо и предано,
И никада ником неће бити знано
Каква верност тече нашом крви рујном.

Јер ми не умемо, попут фарисеја,
Да од срца свога правимо дућане;
Ми смо као снегом завејане стране
Пуне сочне траве и цветних алеја.

Волимо те ћутке, к'о пас господара,
И све муке твоје снажно осећамо
Готови да, задњу кап крви ти дамо:
Ти си души нашој символ свих олтара

И сваки наш дамар за те снажно бије
Крећући нам живот, што припада теби,
Ко нас не зна никад ни слутио не би
Какав огањ наша мирна душа крије.

И тек оног дана кад плаве висине
Задрхтале буду од рике топова —
Ти ћеш познат љубав верних ти синова
И пробуђен огањ тихе душе њине.

Отаџбино мајко, веруј страшном вером
У синове твоје ћутљиве и мирне,
Веруј, да за твоје све часове грке
Крвавом ће они исплатити мером,

О кумановској битци

— из дневника једног ветеринара —

(2)

Ноћ је. Први дан кумановске битке. Битка још траје. Када су смењени четврти ескадрон и митраљеско одељење IV. пука на положајима — заузела их је пешадија. Коњица се повукла ка цркви Нагоричанској. Ја са доктором нашега пука др В. Петровићем и са мојим и његовим болничарима остао сам код положаја да прикупимо рањенике. Као сенке лагано прилазили су нам рањеници. Било је пешака, коњаника, и комита. Теже рањене носили су или водили други, а неки теже рањени били су на коњима. У ноћи то је још страшније и тужније изгледало. Упадивши малу увијену свећицу коју носе болничари у својим ранчевима, при њеној слабој дрхтавој светлости стављали смо рањеницима прве завоје. Ја сам помагао своје колеги. Ћутећи, немо, стојички подносили су ови неустрашимци своје болове. Сами су нас упућивали да теже рањене прво превиемо. Пуцњава пушача и топова одјекивала је у ноћи и то је показивало да бој још траје. Превиијали смо их редом. Тај посао трајао је до неко доба ноћи. Сећам се готово свакога војника. Црте многих тако су ми живи пред очима, као да их сада гледам и ако истима имена неznam. Многима смо имена записивали, али ко би све могао записати. Журили смо да сваки добије свој завој. Многи су стизали већ сами превиијени својим првим завојем, ти су тако упућивани даље.

Ту смо чули, како војници са хвалом говоре о сви-

ма својим друговима који свој живот положише на олтар отаџбине. Сваки је уздизао дела свога друга. Нарочито су војници хвалили своје офицере.

Када смо били готови са превиијањем већ је била дубока ноћ. Све је мрачно, око нас пута незнамо. На нас је у томе тренутку наишао штабцз трубач наредник IV пешадијског пука и он нам је био путовођа. Натоварили смо теже рањене на коње лакше рањених или погинулих војника, уредили

лакше рањене и комите — и лагано смо се кренули ка цркви нагоричанској у чијој је близини било превиијалиште. Стаза је водила крај једне јаруге. Морали смо водити коње, једног по једног. На челу спрговода ишао сам ја, на зачелу др. Васа. Када смо били на простору којим је требало прећи јаругу од једног четири пуцња одјекнуше из јаруге, фијуци више наших глава показали су нам да су ти пуцњи нама долазили. Ми смо онда стали. Са револвером у руци приђосмо јарузи. Ништа се није ви-

дело, али у тамној ноћи јасно се чуло пуцкање грана и журно удаљивање некога. Брзо пођосмо ивици јаруге у правцу тога невидљивог непријатеља, када нас сусстигоше неколико комита у њиховом живописном оделу. На њихово питање ко је пуцао ми укратко одговорисмо. За трен ока комите су силе у јарузи. На ивици јаруге очекивасмо их неко време али ништа се више није чуло. Старији један комита, који је са нама остао крај јаруге и био на коњу као и ми, рече нам, да ми продужимо пут и не бринемо за комите они ће нас већ стићи. Тако и урадисмо. Наше рањенике сретно смо довели до превиијалишта. Неке смо рањенике на коњима онда упутили у

Из кумановске битке: На првом превиијалишту.

— Снимак: Паје Јовановића —

Человек. На превијалишту превијање је вршио у велико. Ту слику никада нећу заборавити. Десно од друма велики бео шатор показивао је где је превијалиште. На друму безброј болничарских кола из којих су скидани рањеници. Неки у носилима тешко повређени. Пејске су долазили лакше рањени, стизали су и носилци рањеника. Јаче и лакше јаукање и стењање допуњавало је ову страшну слику. У шатору су се видели лекари и болничари како врше своју хуману дужност, пред шатором лежало је много рањеника покривених белим ћебадима. Они су нестрпљиво чекали да на њих дође ред. Предавши наше рањенике ми се лагано водећи своје коње вратисмо натраг тражећи наш гук. На путу сретасмо непрестано рањенике. Када смо дошли код нагоричанске цркве осветљених слабом пламеном мале свећице. Приђосмо лагано. На земљи, на носилима лежао је јунак тога дана потпуковник Александар Глишић. Крај носила стајала су три пешачка официра а крај самих носила клечао је један пешадијски наредник. Покојничко лице било је отворено, а тело покривено хавелоком који је био натопљен крвљу. Изгледало је као да је заспао. Рана на глави лепо се видела. Официри су

по списку примали ствари, које им је наредник додавао. Из школе крај саме цркве допирало је до нас јаукање. Одавши последњу пошту заслужном покојнику са тешким срцем упутисмо се у школу, да видимо кога има и да ли што треба рањеницима. Ушли смо у једну малу собу осветљену једном свећицом. На поду лежало је око 30 рањеника. Када су нас спасили сваки је имао нешто да каже, само теже рањени ћугали су и полако тужно јекну обрвани боловима. Д-р Васа одма се код свакога распитивао на коме је месту рањен и да ли има први завој: у једном углу лежао је један пешадијски официр, који је био рањен у трбух. Када сам му пришао ближе он ми се пожалио да му је зима. У једном углу било је неколико белих ћебади, узем један и покријем га, он ми слабом гласом заблагодари. У том нам приђе д-р Васа прегледа му пуле и рече му, да ће га одмах пренети на превијалиште. Када смо изашли д-р Васа приђе официрима код цркве и рече им да рањеног поручника треба што пре пренети на превијалиште.

Лагано, непрестано гитајући тражисмо свој гук. Пола ноћ већ је давно прошло

(Наставиће се)

Са бојнога поља

— Снимци Марјановића, изасланика америчких листова —

Најбоље фотографске снимке из овога рата има изасланик америчких илустрованих листова г Марјановић, који је био у срећном положају, да је могао нашу војску пратити свугде и свакад, те је често и с опасношћу живота снимао поједине моменте, који су нам драгоцени за историју овога рата. Прва наша слика представља ров наше пешадије, која пред Тетовом напада на много јачу непријатељску силу. Време је било најгоре што може бити. На највећој цини наши су задржали на положајима, по узвишњима, на којима је ветар просто брисао. Хладноћа је била тако јака да ујутру, када је борба отпочела наши војници читаво пола сата нису могли да одатну ушку, јер су им се прсти смрзли. Халакање и јуначки напади непријатеља и олушевљење наших војника откравило им је прсте и за мало је почела страховита борба у којој је ударио јунак на јунака Дели Муса на Краљевић Марка. Резултат те крваве борбе види се у неколико са друге наше слике. На првој се виде сви наши на врх шанца како гађају непријатеља, друга слика снимљена је с мо неколико минута доцније и на њој се већ види, како је непријатељски куршум усмртио једног нашег војника, који тешко рањен пада на дно шанца, али пушку брзометку не испушта из руку.

Његови храбри другови не уступајуно брзом и прцизном паљбом руше противника. Сваки наш „лоше гађа, ал' доб о погађа“ и за мало непријатељ „плећа даде, па бегати стаде,“ а наши се дадоше у потеру и брзином, која је у ратничким походама непозната, очистише стару српску дедовину од Турчина који нам је најлепше крајеве пет столећа држао у ројству.

Краљ у Скопљу

Наша слика преставља моменат Краљева изласка из знамените српске катедралне цркве Светога Спаса у Скопљу са благодарења за сјајну победу српског оружја и помена славно палим косовским осветницима. Њ. В. Краљ у походној ђенералској униформи иде напред војничким кораком, добра расположења, њему са стране иде управник двора и ађутант, артиљеријски потпуковник Драг. Т. Николајевић, иза Краља ступа у војничкој униформи стари ратник, данашњи министар просвете Љуба Јовановић у разговору са маршалом двора потпуковником Ђорђем Остојићем.

Скопљански Срби испунили су све улице којима ће краљ проћи и одушевљено кличу своме Господару, чија их је војска од робова направила слободним грађанима.

Са Голготе.

МЛАДЕН СТ. ЂУРИЧИЋ.

Музо, са себе скини рухо бело
И нежне венце плаве љубичице,
Свечани израз нек ти узме лице
Обуци на се крваво одело!

Крвава песма нек проломи неба,
Нек живо сунце стопи се у зраку;
Нећемо више бледу светлост Феба,
Сад ново сунце палимо у мраку.

Страсни покличи стресоше нам горе
Народним морем бесан оркан гргуру,
Ај, тешко оном ко се у свом чуру
На ово сада навезао море...

Балкане стари, заробљена груди,
Потлачен дуго јецо си и плако,
Сад ти је груди запалио пак'о
А тај је пак'о изродио чудо!

Из овог чуда сто се нових ниже,
Разапет народ згазио је ноте,
И сад на врху сопствене Голготе
Крст петвековног распећа подиже.

На врху Крста дуго копље има,
Ту самрт спава! Из ока јој пржи
Вечито будног, слово што садржи:
— Балкан на жртву својим народима!...

7. Октобра, 1912. год.

На последњем часу.

— Ех, ех! зар и ти?! — питао је један старац у крагујевачкој болници рањеног свог комшају; — а је ли много рањен?

— Та — одговори тужно рањеник — и нисам баш много рањен као моји неки другови;.. уједоше ме за ногу арнаутске паликуће на Куманову.. Кад си од куће? виђаш ли се са мојим? Како су они?

— Синоћ, доцкан у вече, одговори старац дошао сам да се распитам за мога Милана. Твоји су сви здрави;

брину за тебе, што им се не јављаш. А да ли си се виђао са мојим Миланом? И он је тамо негде отишао!

Рањеник је ћутао, као да се нешто премисља, па као да ће иза сна рећи: а, а, јес, видео сам га; тужно хукну, хтео је да се покрепе, па не може опет је ћутао, и тада полако настави:

— Са твојим смо Миланом заједно јуришали на шанац, у коме су били Арнаути; при јуришу погоди ме олово у ногу, ја тад не осетих бол, већ продужимо јуришање. Кад смо ушли у шанац, били смо се кундачки; један ми Арнауташ с леђа забодје бајонет у плећку; ја сам још толико имао снаге, те се освртох, и лупим га кундаком по глави, он паде на једну, ја на другу страну. Наши се измешаше са Арнаутима и викаше: *Сложно другови!* Арнаути побегоше; твога Милана видех како једног Арнаутина обара, и пробија се напред.. Милан ти је био велики јунак! Бог да... заћута, склопи очи; старац га непомично гледаше, неће ли још шта рећи за његовог Милана али рањеник као да заспа; болничар отрча у други крај собе до стола испод иконе, и донесе воштаницу... старац постоја још мало, па погружен изађе из болнице и оде кући плачући за сином, али и поносећи се, што је пао за Отаџбину као јунак.

Глиша Марковић.

Поход моравске летеће бригаде

— БЕЛЕШКЕ ЈЕДНОГА КОМАНДИРА —

I

На границу! — Борба на Свирцима — Српска песма на турској караули — Коло је лек од умора — Засада — Борба пред Приштином — Косово је наше — Глад је опасна зверка — Студена нас киша бије — У Скопљу — Експедиција до Тетова, Гостивара и Дебра. (2.)

На све стране се наложише ватре, крај којих смо се мало одморили и угрејали, па почесмо да и дремудкамо да око 8 часова ујутру, опет даље кренемо. И ако је била слана, време је било дивно и ведро као стакло, ваздух чист, опран кишом, која је скоро целе ноћи падала, смирише, мами човека, да га удише, да га се насати. Бог је уз нас. Тај дан у мојој души био је божанствен, јер смо на граници, преко које прелазимо у старо Душаново царство, да помогнемо остварењу вековних Србинових идеала, да

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Краљевић у Скопљу

Очекује се долазак и свечан улазак крунисаног краља српског у Душанов престонони град Скопље. На станици су скупљени сви представници војних и грађанских власти и непрегледна маса света па су пред свог узвишеног Родитеља и Врховног Команданта изашли и Његови синови ратници. Први на овој слици је краљевић Ђорђе, до њега је мајор Ковачевић, на служби при Врховној Команди, а до овога командант прве армије престолонаследника Александар и помоћник начелника штаба Врховне Команде, генерал Живојин Мишић.

Оба краљевића у овом рату подносили су све ратне тегобе, као и синови просог сељака, а на крвавом мегдану показали се и као добре војсковође и као јунаци.

се робље петковно ослободи од Турака, да се Косово свети.

Око 8 часова, у име Бога, кретасмо се преко наше границе, са задатком, да узмемо Приштину. Величанствен је био овај поход, који слободна браћа чине својој подјармљеној браћи, кроз овај дивни предео. Божанствен и светао је био поглед на српску заставу, која се лепрша опкољена витезовима, који су се пред и иза ње пружали у напрегледним колонама. Наше су се колоне кроз кланце пробијале као змија, са светлим задатком да донесу слободу својој браћи. Терен кроз који се крећемо кроз је брдовит, покривен давном шумом; нигде њиве, где може родити кукуруз, пшеница, а стоке је било на све стране. Тако смо ишли све до 4 часа, по подне, не наишавши ни на војску ни на Арнауце. Кад око пола 5 почеше нас Арнаути гађати из кућа сви се тргосмо од изненађења и моментално стадосмо. Команда одјекну: „Напред“, а за тим се чу команда „паљба“. Наста пучњава, Арнаути се повукоше, ранише нам 3 војника и једног убише, па се разбегоше куд који; кога стигосмо не остадосмо дужни за изгубљене другове. Ту су први пут почели да дејствују моји митраљези, који су тако грозно утицали на Арнауце, да после испаљеног једног реденика, нигде не беше ни једнога.

Пале и мрак; постависмо предстраже напред, а поједи на 2—3 километра, подигосмо шаторе за одмарање. Ово је први дан, да сам гледао мртве и рањене Арнауце. На мене су ови створови оставили страховит утисак. Сахранили смо их по 20 у једну рупу, да не би кужили околни ваздух, који би нам могао штетити и болештине нанети. Услед свега овога, стомак ми је одрекао послушност, изгубио апетит па и поред свег тога, што сам требао да будем гладан, не могах ништа окусити. Тако је то ишло пуна два и по дана. Али нагон егзистенције јачи је од свега и на крају крајева огладнех, те слатко ручах, да са вишњом снаге и енергије пођем даље. Рекох, да смо ту забили, и сутра дан кренусмо даље, да се крвимо са дивљацима, који су све употребљавали, да нас на заседе домаме и што више побију, у чем нису успевали.

Путовали смо врло обазриво, очекујући сваки час сукоб са Турском војском, која је требала да крене нама у сусрет од Приштине; али према нашем фронту не беше Турака. Они бежу десно од нас, где су водили очајну борбу са нашом дринском дивизијом П позива. Цело по подне уживали смо у дивној музици, рике топова, цике пушака, једно одређено фијукање митраљеца, а наши пешаци расути у стрелце јурили су напред под заштитом артиље-

ријске ватре. Ми, који нисмо учествовали у овој борби, догледом смо посматрали бој, и лепо видесмо како Турци упрегоше топове и почеше одступати. Но како је било немогуће за собом вући топове, посекоше конопце и само са коњима, на по неком и двојца, одступише са позиција које заузе наша артиљерија, док су пешаци већ пали до пред Приштину, те полако умаршираше и у саму варош, која паде у наше руке. Ми смо заноћили пред Приштином на 5—6 км. и сутра дан се кренусмо напред. После пола сата кретања, пред нама се појави огромна, таласаста равница. То је свето наше — Косово поље. Пре 523 године, наше царство пропало је на овом истом пољу, и Турци су нас до ногу потукли; преко њега се данас креће победоносна српска војска, да врати зајам Турчину, за све учињено кроз свих ових пет векова. Дана 11. октобра 1912 године, покајан је Видов-дан 1339. Турци су срамно са Косова побегли и ми смо по њему пали и предали се слатком сну, да се одморимо од досадањих штрпаца, као код своје куће. Осим нас, још је силна војска биваковала на Косову пољу, а Турка нигде било није.

Косовска равница привлачи човека. Са ње се може исхранити милион људи, док до сада нико није ни мислио да је обрађује. Турчин није хтео јер је сваки од њих ага, Србин од аге није смео, те је силно благо лежало и чекало српску војску, да она дође и донесе боље дане, дане када ће се по њему сваки слободно кретати и обрађивати га. Кроз неколико година, имаћемо на њему свакако и неколико фабрика шећера, порцулана и т. д. јер од турског беса нико није смео ни мислити на какве културне рједове. Овде се још оре дрвеним плугом, док се код нас сви пољски послови раде најмодернијим пољским справама. У петак 12. октобра кренули смо из Приштине и истог дана, око 11 часова ноћу стигли смо у Гиљане. Пошто је терен, кроз који смо прошли све од Ласице до Гиљана тако грозан да смо се једва преко њега кретали, то је комора још теже стизала, те смо се уз пут снабдевати храном сами. Сву стоку, на коју смо наилазили, а није имала сајбије, ми смо под нож и на тај начин се исхраћивали.

Глад је опасна зверка. Она је у стању да натера човека на највеће злочинство. Гладан човек у стању је да почини чуда, да би до хране дошао. А шта је глад, права глад, може говорити само онај, који ју је осетио овако, као ми. Јели смо жив кукуруз и купус, место хлеба, а хлебац смо добијали од 10 дана, па нам је ипак био посластица; месо пола печено, пола живо, без трукне соли

Јело се шта ко дохвати, и Богу хвала, сви смо здрави и сви смо живи, здрави и читави.

Наше највеће путовање или тачније речено, наше ломљење и крхање сад је тек настало од Гиљана до Скопља. На Љуботену, највишем врху Шаре једну смо ноћ преноћили. На Шари је вечити снег и лед. Пред очима су вам само брда, снег, стење. Нигде живе душе. Овај пут трајао је пуна 3 дана, а ишли смо и ноћу до 9 или 10 часова. Другог дана марша, цело пре подне пибао нас је ветар удружен са кишом. Киша нас кваси, ветар суши. Ах, како сам се тада радо сетио моје топле собице у Геограду! Али која вајна, те мисли ми причивавају више тешкоћа, него цео овај пут. Догађало се да падне мрак наши топови се заглибе, да их нико не може извући, те тако, без икаква реда, где се ко затекне мора да ноћи; морали смо више пута скидати митраљезе са коња, јер је стаза била толико узана, да би коњ, који га носи, морао ударити са једне стране о стену и срушити се на другу страну са целим товаром да га никад више не извучемо. Најзад, трећег дана угледасмо Скопље, и на лицима свију нас указа се силна радост. Скопље видесмо у равници за којом толико жудесмо, јер нас убише брда и планине. Истина, очекивали смо да код Скопља поведемо очајну борбу, али Турци поражени код Куманова, не стигоше да даду отпора код Скопља, већ из њега побегоше и све оставише, а ми са музиком на челу умаршовасмо у стару српску престоницу, Душаново Скопље.

О Скопљу је до сада ваздан писано, те ћу за то и изоставити све оно, што је по њему интересантно, главно је то, да је овде живот оријенталски, en masse узв, али ипак јако се осећа, да брзо и има европски систем живота. За спортове је врло zgodан, јер има у свима правцима лепих и равних путева, да по 60 км. нигде нема ни таласка од узбрдице или обратно. За точак је вавредно а од Вардара каквом браном могло би се створити дивно уживање за варош, која је до сада и крај њега лепог имала само штете, а никако користи.

У Скопљу смо провели само један дан, 17. октобра а 18. изјутра, у 7, 30 кренули смо ка Тетову и Гостивару, са циљем да не допуштамо деловима разбивене турске војске да се прикуља, уреди и даје отпора. Тако је и било. Таман они хоће да се припреме за борбу, а ми за њима и нигде отпора нису могли дати до Витоља. До Тетова има преко 40 км и тај смо пут ирешли за дан и по. Надали смо се, да ћемо у Тетову остати на преноћишту, да се мало одморимо, али одмах добисмо наредбу за кретање ка Гостивару и на 2 часа испод Тетова преноћимо, јер нас ту стиже ноћ, те бемо приморани да се ту задржимо. Околина Тетова јединствено је родна. То је чувена Вардарска равница, која није много широка, али је врло дуга. Ту вам све роди, нарочито је чувена пшеница, а и вино је одлично. Ми смо се нарочито осећали пријатно путујући дивном долином, јер све дотле, врхали смо се по брдима и планинама, које нам дојадаше, те нам ово беше права посланица.

Зором раном добисмо наређење, да кренемо у претходницу, ради напада на Гостивар; али тек што смо прешли 2 км. сретосмо делегацију, која нам је изашла у сусрет, да преда Гостивар, који неће да се брани. Ми још и не завршисмо преговоре, а нам пук доби наређење, да се врати у Скопље и тако ми поново догурасмо до Скопља.

Ово је прва половина рата, а друга почиње поноћним путем из Скопља за Дебар и најзад опет у Скопље где се и сада налазимо. Најинтересантнији и најтежак пут био је овај од Скопља до Дебра и назад, али ћу вам то доцније послати, а сада молим цењене читаоце да ме извине, што употребих њихово стрпљење овим на врат на нос писаним редовима.

St. Žovi.

Запјевка виле Паштровке

За храбро палим витезом † БОРКОМ ПАШТРОВИЋЕМ

Кад Србија мајка наша, — српски сине!
 За слободу барјак диже, — барјактаре!
 Ти се диже са Авале, сив — соколе!
 На лагана твоја крила, — крила брате!
 И прелеће као оро, — орле Борко!
 Преко царства Душанова — горски цар!
 Про крвавих разбојишта, — крви моја!
 Па јуначки сави крила — крилатићу!
 На обали српског мора, — морска вило!
 И започе љуту борбу, — убојниче!
 За лијепо српско име, — живјело ти!
 За слободу српског рода славио те!
 Слушала сам твоју пушку, осветниче!
 Како српско име брани, — мој браничу!
 Гледала сам мушке руке — снаго брате!
 Како с браће синцир ломе — брацка хвало!
 Гледала сам сабљу твоју, — сабљо брате.
 Кад ти блиста у десници, — десна руко!
 Над главама царских паша — мој витеже!
 А у раздвој љугог боја, — љути змају!
 Сину муња проклетница, — муња брате!
 Са бедема тврдог Скадра — Боже пао!
 Али муња не удари — ох до Бога!
 Ни у камен, ни у дрво — кажи мени!
 Већ у твоје мушко срце, — брате рано!
 Ти јуначки очи склопи, — очи виде!
 И у црно мене зави, — туго брате!
 Ко ће од сад чете водит, — четовођо!
 Кроз клисуре и кроз горе, — војеводо!
 Ко с вуцима друговати — горски вуче!
 Ко с мјесецом путовати — мој мјесече!
 Ко ме Босну ти остави, — змају брате!
 И са њоме Херцег земљу, — мој соколе!
 Шта ће Сријем, Банат Бачка, — сестре тужне!
 Шта питома Далмација, — земља дивна!
 Шта ће мила српска Бока, — сиротица!
 Колијевка братства твога, — срце брате!
 Шта Хрватска окована, — сестро наша!
 И лијепа Славонија, — славо брате!
 Ал' не брине, мирно спавај, — мој лабуде!
 На обали српског мора, — чувамо те!
 Бог ће послат Дан Велики, — чекамо га!
 Загроктаће српске пушке — брзометке!
 Заблестаће оштре сабље, — Марковаче!
 А затутњаг српски хати — четвртаци!
 Кроз градове противника, тешко — њима!
 Што је српско пропјевање, — Бог је с нама!
 Што је туђе закукаће, — страх је с њима!
 Амин, Боже и сви свеци, — тако било!.

Нивац од Ровина

Са бедема Душанова града

ВОЈВОДА ВУК

Тећ' ће вода, куд је текла...

На бедемима Душанова града, који се поносно подиже на једном узвишењу, са кога је тако леп поглед на убаву престоницу најславнијег и најсилнијег српског цара, стоји скромни српски војник на стражи. Забацио пушку „о десно раме“, једну ногу дигао на разваљене бедеме па погледом блуди преко Скопља, као да очекује, да ће му се тамо негде далеко појавити визија Силног цара нашег, да благослови оружје војске српске, која је Србију Карађорђеву и Милошеву створила Србијом Великом, његовом, Душановом. Пет месеци је одвојен од дома свога од њива својих, од милих и драгих, од којих се у животу никад толико дуго није удалио, па ипак он не мисли у овом тренутку ни на старе родитеље, ни на младу жену, ни на ситну децу, ни на незбринута поља, ни на воке и своја крда, он у овом моменту осећа, да је велики, већи од овог брда, на коме је Душанов град, јер је Србин из најсрећније генерације од времена Душана Силног до данас. Испод његових ногу шири се Скопље, а средином пени се и хучи Вардар хитајући мору, да слободном мору објави, да су све његове обале после петстолетнога ропства опет — слободне, опет — српске.

Прости српски војник прати Вардар, гледа Скопље, смеши се и у себи преде пророчанске мисли нашег Војислава, посматрајући како:

Суру, вечито стење гордо се у небо диже,
Над урвинама равним орл се с облаком бор;
А доле, са страшним шумом, Вардар се пени и стиже,
И пада, кроз уске кланце, у Сиње Јегејско море.
О вали, о реко српска! столећа тако се губе,
И као талас тону у море вечности тавне...
Дл' твоје бисерне капље кам'на подножја љубе
Где споменици стоје народне прошлости славне,
Али, ево ко рајски Феникс, сијнула слобода мила,
И ја сад веда, стојим где Србин погружен стоја
Јер наш је орао бели широко развио крила
Над урвинама твојим.

Удубљен у те српске мисли он на оној висини не осећа како га бије ветар, јер га изнутра греје национално одушевљење и свест, да је српској слави и он у неколико допринео по својим скромним силама. Средан је и задовољан што је доживео да оно „што је некад било наше ево опет сад је наше“, па сам у себи шапуће: —

„Хвала Богу, тећ' ће вода, куд је текла...!“

— Мајор Војин А. Поповић —

У исполинским борбама српског народа са петвековним угњетачима Турцима, које су се данашњим ратом завршиле овако величанственим бравурама српске војске, акција наших комита заузима исто онако видно место као и херојски покрет српских хајдука при нашем ослобођењу 1804—1815 год.

Осам пуних година, пред овај рат, пребијале су се по кланцима и урвинама садашње нове Србије комитске чете наше одушевљене омладине, припремајући неуморно терен за коначно ослобођење своје драге браће.

Војвода Вук спада у најактивније и најиздржљивије наше раднике на томе пољу.

Још с пролећа 1905 год. заблистала је на Козјаку оштра кама у руци овога бранича српске нејачи, а грохот његове брзометке још одјекује онамо, где српскоме живљу грозе и дан дањи дивље арнаутске хорде.

Увек на мртвој стражи, војвода Вук је са својим соколима непрестанце био у овоме рату прва извидница у свима покретима армије Престолонаследника Александра.

Тресак његове бомбе у сред турског логора, надао је 7. октобра на Старцу у дивље бегство турке аскере пре него што је ту честито и стигла српска војска.

Славну Кумановску борбу започеле су на Младом Нагоричану такође његове храбре чете, а и после ње, и у Велесу, и у Прилипу, и у Битољу, и у Елбану прве угарке под кровове данас већ разваљеног турског царства подбацио је Вук са својим дичним комитама.

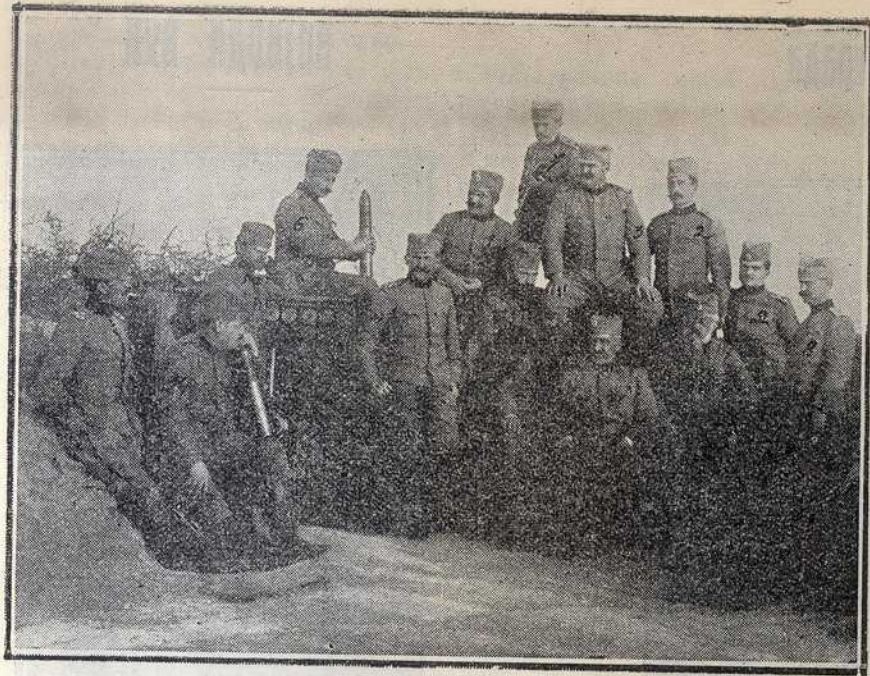
Име ће његово с тога вечито блистати у сјају златом исписаних имена наших хероја, а Сјеници ће Велика Србија бити увек благодарна што је одњихала оваквог сокола.

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

БЛАГОРОДНОСТ

НАШИ ПОД ЈЕДРЕНОМ.

Официри првога дивизиона 3. дунавског пољског артиљеријског пука

Наши артиљерци са неколико резервиста пешака скупили се око своје батерије, поседали на каре и топове, које је примирје у то време ућуткало, па се другарски забављају, причају своје ратне доживљаје и прижељкују Србију и своје миле и драге у њој. Овај наш дивизион налази се на сектору између Марице и Арде, а његове батерије задале су много јада Турцима у њиховим опкопима и у самом Једрену тачним и сигурним погодцима својим. На слици се виде: 1. командант дивизиона, артиљеријски подпуковник Петар Лазаревић; 2. арт. капетан Лазар Лазаревић; 3. арт. капетан Драгољуб Милавојевић; 4. арт. капетан Никола Богдановић; арт. капетан Живојин Завишић; 6. поручник Драстељковић; 7. поручник Недељковић; 8. поручник Јанко Шафарик; 9. поручник Мил. Марковић; 10. потпоручник Милорадовић; 11. пешад. поручник Раша Деметровић; 12. пешад. поручник Таса Кривошевић; 13. пешад. поручник чика Васа; и 14. др. Мил. Којић.

Душевна настрадања
— Писмо благајнице Којић

НАРОДНО ВЕСЕЉЕ:

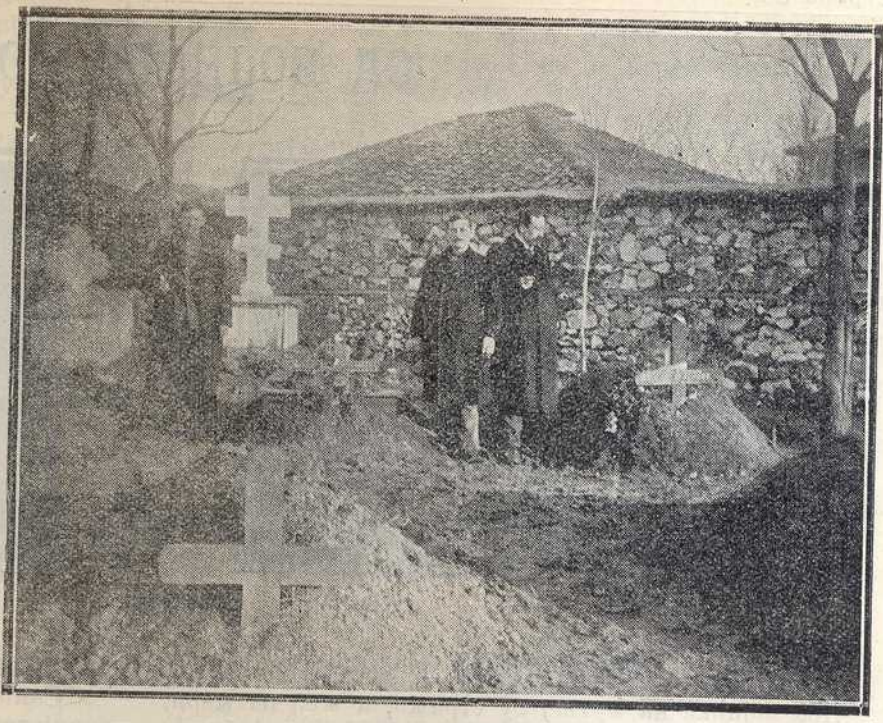
Срби сељаци у Скопској Црној Гори веселе се својој ослобођењу.

Црногорке
Црногорке полазе преко Скадарског
и тужевица носе

наших јунака.
Сестара —

ЖРТВЕ КУМАНОВСКЕ ПОБЕДЕ:

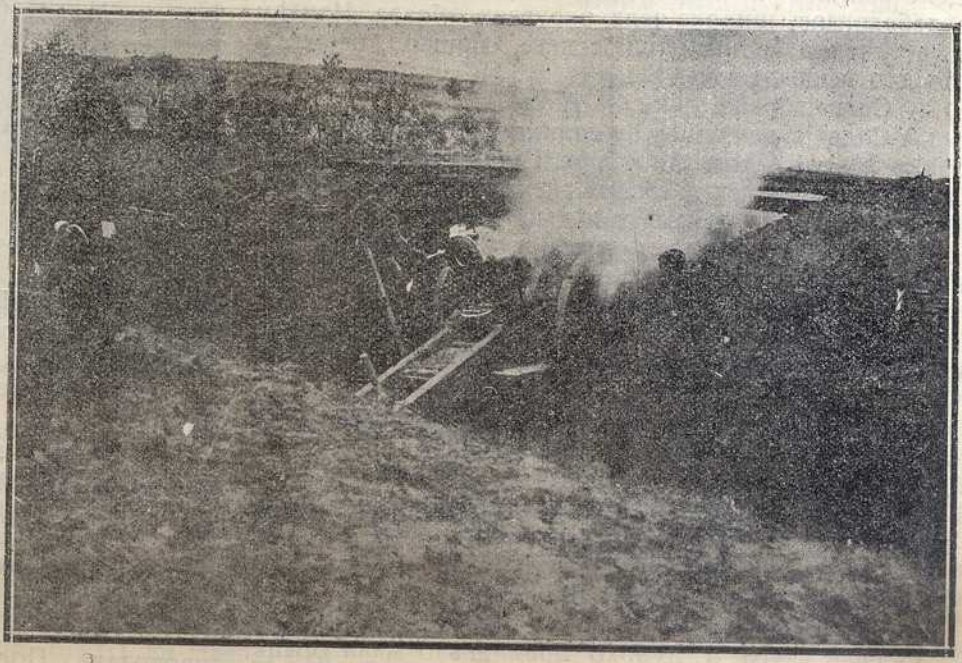
Света земља, где почивају кумановски хероји

После крваве кумановске битке и славне српске победе јуначки пали официри сахрањени су већином тамо где су своје животе положили за свету идеју. Одатле су их кумановци из превелике захвалности пренели и сахранили на почасном месту свога гробља. Први гроб с десна на лево је пешадијског потпуковника *Александра Глишића*, команданта 7. пешадијског пука Краља Петра, до њега је гроб капетана 1. рве класе *Александра Здравковића*, ађутанта дунавске дивизије, а њима чело ногу је сахрањен резервни пешадијски потпоручик *Чеда Милићевић*, сврли правник.

У светој земљи, коју су натопили племенитом својом српском крвљу нашли су вечан мир и одмор, а славном смрћу својом сачували вечан спомен имену своме!
Слава им!

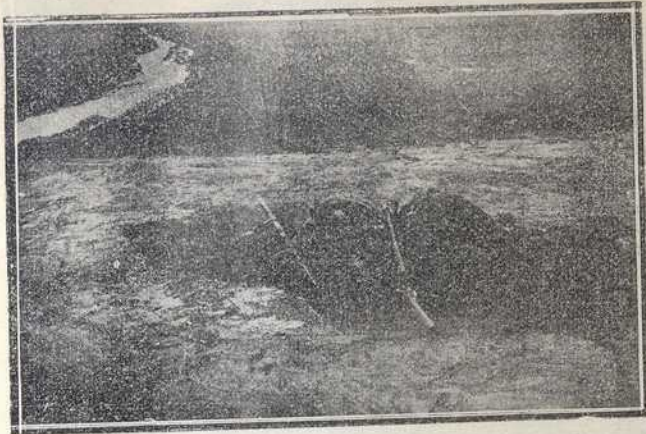
јунаке:
звеза на бојно поље, где браћин
обуку и понуде.

НАШИ ПОД СКАДРОМ:

Српска опсадна батерија бије турске положаје.

СА БОЈНОГА ПОЉА

Жеђ их мори....

Два војника на мртвој су стражи, а жеђ их мори. Ако је по кад оскудица у хлебу воде је у изобилју, наравно не увек чисте и бистре, али „жедан воду не пробира.“ И наши војници, у оскудици суда, полегали су крај потока, који онуда кривуда, и пију воде студене, која им тако прија, после тврда тајина и доброг комада меса често недолечена и несташа.

Пренос рањеника са разбојишта

Санитет у рату игра врло важну улогу. Колико од непријатељских куршума готово толико од добро уређене санитарске службе на самом бојном пољу зависе животи хиљадама војника. Наш санитар вршио је своју дужност добро и користи од тога су недогледне. Горња слика представља моменат купљења рањеника по разбојишту.

У рату.

Написао Иван Цанкар.

— Са словеначког. —

Крај пећи на широком миндерлуку лежало је све троје. Покривени су били старим хаљинама крпама и џаковима. Мрзло је сијало бело зимско сунце у празну собу. Један прозор није се дао добро затворити те је њиме непрестано луптао ветар који је носио с крова праменове замрзла снега.

Најстаријој међу њима било је шест година. Изглед њена кошчатог, дугог лица био је зрелији, очи су јој гледале разумно и паметно. Њен трогодишњи брат је био дебелоглав, широка чела, округлих образа. Између њих је спавало једногодишње дете, мршаво, нејако и слабо као нека играчка.

— Спавај браца! рећи ће Анка.

— Сада је дан, ноћу ћу спавати! чудно је с неким дубоким гласом одговорио брат. Гледао је замишљено кроз замрзле прозоре, с сваким снежним облаком летеле су и његове мисли далеко у ледену даљину.

Ненадано је упитао, с тим истим чудноватим дубоким, умереним гласом старца:

— Колико ће дуго трајати овај рат?

— Не знам! То зна сам Бог! одговори Анка мирно и у одморцима као да одговара у школи на питање учитељице.

Мали је брат дуго ћутао. За тим настави с питањем:

— Зашто морају у рат?

Анка је прикупила обрве, трепнула очима као да се досећа шта ће му одговорити, па ће рећи:

— За то, што је Краљ наредио.

— А шта раде у рату?

— У рату убијају!

Сада је дуго и дубоко премишљао мали браца; пред његовим разумом се дигао висок плот, преко кога није могао гледати. Три сива облака су прошла мимо прозора, док се сетио да упита:

— Анка! Када устреле човека да ли он пада на месту мртав?

— Неки је мртав! Некоме је само отргнута нога или рука и лежи тамо у својој крви и вапије!

— А зашто су га убили?

— За то што је рат!

Обоје су сада ћутали.

— Анка! Ко је тај који стрела и одакле је дошао?

— Непријатељ је, на оној страни света тамо далеко!

— Какав је непријатељ! Има ли рогове на глави и копите на ногама и дуг црни кожух?

— Он је као и сви други!

— Зар говори као и ми? Зар не лаје?

— Говори као ми!

— А моли ли се Богу, као ми, ујутру и у вече.

— Моли, моли!

— Па како га могу познати, ако наиђе а не каже се, да је противник?

— Друкчије је обучен!

— Па када би сви били једнако обучени значи да не било рата!

— Спавај!

— Сунце је залазило. Почело се сумрачити

— Кажи ми Анка хоће ли наш тата остати до краја у рату?

— До краја!

— А ако га противник убије?

— Неће га убити!

Анка је стегла уснице и пратила погледом ишче-завајуће сунце

— А ако га ипак убију? Или ако му непријатељ откине ногу или руку, а он ће лежати на бојном пољу и сав крвав јаукати и нас звати

— То неће дати Бог, промукло одговори Анка.

— А да ли је Бог с нама или с непријатељем?

— Ћути и спавај!

Хладноћа ју је прошла кроз сво тело, зуби су јој цвочотали. Последњи зрак сунца се угасио. Братић је с широко отвореним очима гледао у мрак.

Дете међу њима је заплакало.

— Мислим да је гладан — и ја сам гладан — рећи ће братић.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Анка је ћутала. Наслонила је своје лице на вруће лице детиње, и певушила му је, да би га успавала.

У то време је на прагу једне фурунџице стајала једна жена завијена у дуг плашт.

— Само још један хлебац, за име Божје!

Хлебар трбушат и црвен седео је за тезгом и није ни главе окретао на сиротицу. Миле очи су му гледале задовољно, глас му је био танак и крут, као швигар, када швигне по зраку. Вакао је у другу собу, кроз отворена врата:

— Шта? Сто динара за један кожух? Ти мислиш, да сам ја Ротшилдов братић. Сто динара за један кожух? И то сада када бесни рат!.. Јеси ли ти паметан?

— Само још један хлебац за име Божје!

— Колико хоћеш само пара дај! Кредит су об-

сили!

— Само још један хлебац на веру!

— До ђавола, сада сте богати! Сада вас и држава и општина помаже, када су вам мужеви у војсци.

— То је мала милостиња! Не достиже ни за карију и осветљење, ни за огрев нема!

— Ја такве милостиње не добијам ни од кога.

— Само још један хлебац, за име Божје! завапила је понова сиротица, али јој је хлебар место одговара затворио врата пред носом.

Ситан игласт снег је падао када је изашла на улицу. Хитала је сва угуњена по клизавом тротоару, а како је и иначе била сићушна и мала, изгледала је као дете завијено у предугу мтерину хаљину. Што се више приближавала дому све јој је тежи био ход; дубоко је савила леђа као да носи неки тежак терет. Једна једина жеља у овом моменту била је у њеном срцу, шаптала је као молитву:

— Само када би спавали! Бар им сан додели, о Божј! Сан је твоја милост, не хлебарова, не...

Деца су ућутала. Напољу пред вратима је стајала жена и пажљиво је послушнички Мати није смела деци својој...

Косовски осветници

АРТИЉЕРИСКИ КАПЕТАН ПРВЕ КЛАСЕ

† Рад. Свет. Никетић

СЛАВНО ПАО 10 ОКТОБРА НА НОВОМ ПАЗАРУ

Пред Новим Пазаром армија ђенерала Мих Живковића имала је да издржи тешку и крваву борбу с јаким противником. Сломивши очајничку одбрану Пазара српска војска је ушла победоносно у Нови Пазар, али је тај свој успех морала откупити скупим жртвама у крви многих храбрих својих војника. Међу другим јунацима у тој борби славно је пао и артиљериски капетан Рад. Свет. Никетић, један од најодличнијих мла-

ПЕШАДИЈСКИ ПОРУЧНИК

† Владимир Глигоријевић

СЛАВНО ПАО 10 ОКТОБРА НА КУМАНОВУ

Као командир чете у 9 пешадијском пуку пао је поручник Глигоријевић 10 октобра на Младом Нагоричану. Цео дан неустрашимо се борио поручник Глигоријевић, а у сами мрак био је рањен у ногу. Глигоријевић је и даље остао уз своју чету, јер је осећао да је опасно ако је напусти, пошто се водила најжешћа борба и Турци су навали ивали као бесомучни. Кратко време после прве ране један турски куршум удари храброг командира у трбух и прекину један млад живот, који се достојно одужио својој Отаџбини. Сахрањен је код Нагоричанске цркве, Поручник Глигоријевић је Пожаревљанин. Рођен је 1881. свршио је шест разреда гимназије и Војну Академију из које је 1905. изашао као пешадијски потпоручник. Покојни поручник Глигоријевић био је песничка душа, која се олушевљавала за све што је племенито, те је међу друговима био веома омиљен. Јуначком смрћу својом сачувао је светао спомен своје имену за сва времена.

Тело младог хероја прорештано турским куршумима укупано је на месту славне му погибије.

Слава славом палим!

Једна јуначка породица.

ПЕШАДИЈСКИ КАПЕТАН
Димитрије Протић
ЈУНАК ИЗ ЧЕТИРИ РАТА

ПЕШАДИЈСКИ ПОРУЧНИК
Јаков Д. Протић
ЈУНАК СА КУМАНОВА И ВИТОЉА

Отац и два сина

ПЕШАДИЈСКИ МАЈОР
† Петар Д. Протић
СЛАВНО ПАО НА ПРИЛЕПУ

Доносимо данас лик славно палог прилепског јунака, пешадијског мајора Петра Д. Протића, брата му млађег, пешадијског поручника Јакова, који се одликовао у свима борбама од преласка границе до Битоља, и оца им јунака из оба ранија српско-турска и српско-бугарског рата.

Мајор Петар родио се у убавој поп Лукиној Свилеуви 11. новембра 1873. године у дому разборитог и угледног сељака Димитрија. Основну школу свршио је у месту рођења, а како је био бистар и даровит младић отац га да у гимназију, коју је почео у Ваљевоу, а свршио у Шапцу. Септембра 1893. ступио је са двадесет шестом класом у Војну Академију из које је као потпоручник изишао 2. августа 1896. Као капетан свршио је и виши курс Академије Овај рат затекао га је у чину мајора као команданта батаљона у VI. пуку, са којим се славно показао у свима борбама до Бакарна Гумна. За своје храбро држање на Куманову предложен је за сребрну медаљу за храброст, а за јунаштво на Бакарном Гумну, где је смртно рањен, предложен је за златну медаљу од команданта дринске дивизије.

Мајор Протић је на Бакарном Гумну смртно рањен, али је имао још толико снаге, да сам дође до Прилепа, где је сутра дан у болници испустио своју племениту душу. Погребен је уз учешће целог Прилепа сав у цвећу. Доцније му је брат тело пренео у Београд да овде почива вечан сан.

Мајор Протић, који се тако одликовао на бојном пољу и у миру је важио као одличан официр, те је за своје заслуге био одликован медаљом за војничке врлине и орденом Карађорђевог Звезде.

Млађи му брат поручник Јаков као водник у VII. пуку показао се достојан и оца и свога брата. Непријатељско тана га је поштедило, али су му ратни штрапаци, нарочито бављење у води пред Битољем, руинирали здравље, те је морао поћи у благо поднебље Приморја да се исцели.

Оба ова тића соколића излетела су из гнезда старог сокола и јунака сада пешадијског капетана, Димитрија Протића, чију слику доносимо, по заслуги, уз слике његових достојних синова.

Стари симпатични чика Мита рођен је 1. августа 1854. у Свилеуви. У војеку је ступио 1. маја 1874.

Учествовао је у крвом српско-турском рату у борбама на Вратарници, Гиљанима и Великом Извору као поднаредник, а као наредник на Гамзиграду и Злоту. У другом српско-турском рату одређен је као наредник за наставника батаљона II. класе посаво-тамнавске народне војске где је остао све до свршетка рата. Тада је изашао из војске као наредник, и постављен је за ађутанта III. шабачког батаљона II. класе народне војске. Када је објављена мобилизација 1885. год. Протић је као резервни наредник похитао у своју команду у 6. пук. У српско-бугарском рату учествовао је у борби на Врложници, Сливници, Драгоману и на Пароту, где је и рањен. Као рањен пренет је у нишку болницу где га је Краљ Малам поздравио лично у болници са чином потпоручника за одлично држање пред непријатељем. Тако је чика Мита остао у војсци, своју породицу преселио из Свилеуве у Ваљево где је био са службом и где је и своју децу и коловао.

Чика Мита је и у овом четвртном рату учествовао као командир пекарске чете, дринске дивизије другога позива и са својом четом допро је до Таковице. За стечене заслуге враћен је у активу и унапређен за капетана.

Чика Мити и Јакову нека је срећно унапређење, а славно палом Петру светао спомен у српском народу, за чије је идеале положио свој живот.

БАЛКАНСКИ РАТ

— У СЛИЦИ И РЕЧИ —

3.)

Пре објаве рата трећа српска армија под командом генерала Воже Јаковчића имала је крваву борбу са Арнаутима на Преполцу. Сломивши ту отпор Арнаута потукла их је ова армија и на Тенеш-долу и 10. октобра, када се на Куманову водила најкрвавија борба, же-

нерал Јанковић је са својом војском ушао у Приштину, престони град краља Милутина, где га је народ српски с одушевљењем дочекао, јер је у браћи својој поздрављао своје ослободиоце испод петстолетног ропства. Приштина је велика колико Ниш, има до близу 4.000 кућа.

Падом Приштине остварен је вековни сан српског народа ослобођено је Косово, које је тога дана свећено и славно освешено на Кумапову. Свечаним поменом Цару Лазу и Косовским јунацима у Муратовом тулбету на Косову, уз громке плетуне српске војске, залечене су петвековне љуте Косовске ране васцелога српскога народа.

Са тугом али и са поносом Србин се увек сећао Косова поља и од колевке до гроба свога је од 1389. године до данас запајао идејом освете Косова, а Косово за неколико дана било је слободно и српско! Ово поколење од смрти Душана Силног до данас најсрљније је јер у историји српског народа од тада до данас писмо имали светлијих момената и значајнијих дана од ових, што смо их преживели крајем прошле године.

За Приштином редом су падали Феризовић (Урошевац) Вучитрн, Гиљане, Митровица, Тетово и Велеса на другој страни Сјеница, Пљевље, Пријепоље, Прибој. Ту је заплењена опет велика количина оружја, муниције и ратног материјала.

Прва армија у то време продираола је од Скопља преко Велеса на Прилеп и Битољ. На Велесу наша је коњица успела, да разбијене Турке раздвоји, те су једни пошли пут Кичева, и тамо су бијени од моравске дивизије другог позива, а други су се једва задржали пред Прилепом, у непроходном кланцу Бабуне планине. У Прилеп се друкчије није могло по тим кланцем, који је сам Бог утврдио, а Турци су на њему заузели веома јаке позиције. На неприступним врховима, међу стене засело је 20 батаљона са топовима, које су успели да у бегству спасу, четири батерије, а са тих неосвојимих позиција отворили су убитачну ватру, артиљериску и пушчану на нашу дринску дивизију, која је после дводневне исполинске борбе, и ако без помоћи артиљерије, успела да бајонетом истера Турке из неосвојимих њихових утврђења. Првог дана и прве ноћи од убитачне турске ватре није се могло напред. Али другог дана пети пук бајонетом пође у смрт и готовошћу својом да умре поразио је непријатеља. Крв је текла потоком низ стење, читави редови мртвих и рањених падали су један за другим, а живи су газили преко мртвих и ишли само напред.

— *Напред браћо, јер иначе изгубосмо!* орילו се у српској бојној линији.

Турци су натерани у дивље бегство оставили и позиције и Прилеп, да сутра дан дочекају Србе на Алинцу. Тада се развила борба на Бакарјем Гумву, која је прогутала највише жртава, али и показала способност официра, потпуно извезбаност војника и готовост свих Срба, да ме и по цену своје смрти Отаџбини извојују победу. И са Алинца Турци су бајонетом натерани у бегство.

Тако је Марковом Прилепу из крви јунака васкрсла — Слобода.

Турци су се повукли ка Битољу. Ту је била најочајнија борба, али и најславнији успех српски. Борба је вођена четири дана, српске трупе су је највећим делом водиле из — воде. Тешкоће су биле неописане, али победоносна српска војска их је савладала јуначки. На Битољу је потпуно сатрвена турска вардарска армија. Ту је српска војска коначно расчистила сву Стару Србију и Македонију од турских трупа, а задобијен је грдан ратни плен, који вреди милијонима.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Војска старца

Министри као редови

Када је Врховна Команда пресељена из Београда у Врању пошли су тамо и некоји наши министри, а како је тада сваки Србин, који је дорастао „до коња и до копља“, осетио се војником и наши министри су се појавили на улици као редови. Хитни ратни фотографи снимили су их за успомену потомству. На овој слици се виде два редова председник министарства Пашић и до њега министар грађевина Јоца П. Јовановић у разговору са једним страним коресподентом, а иза њих хита бивши министар Ђорђе Генчић, који је са штабом прве армије прошао кроз све битке од Рујна до Битоља, где је збрао драгоцен материјал, који ће се, када буде објављен, у сласт читати.

Са бојнога поља

Врани гаврани жива га кљују

Ово је једна од најјезовитијих слика са крвавог разбојишта на коме су пали толики јунаци и коњи. Сутоп је! Овде где се јуче била крвава битка, где су хиљаде ударале једно на друго сејући на све стране смрт, сада је све мирно и тихо. Војска хита напред, рањени јунаци су покупљени и пренети у болнице, мртви су у заједничке гробове покопани, а на крвавом разбојишту леже само разни војнички предмети, остављени топови, пушке, муниција, ратна спрема и јаче рањени коњи, а око њих као на мршу, лете и гракћу врани гаврани. Ено тамо један коњ тешко рањен лежи, дићи се не може, али је у њему још пуно живота, а једној врани није до чекања, она се спустила на његову грбину и жива га кљује.

Ратно извештавање

— ИЗ СТАРИХ СПОМЕНА —

Ово необично грозничаво доба, када се још на све стране на Балкану деле убојни мегдани и када се на мирним и делом испражњеним домовима као и на бојишту час стрени пред неизвесношћу сукоба, час одушеви после сазнатих сјајних победа над вековним душманином, — није погодно за реминисценције, ма и из скорије прошлости. Па ипак ја се решавам да саопштим нека своја сећања. А решавам се за то, што су та сећања вазана смет за рат: српско турски и руско турски рат пре тридесет и пет година, а која су у управу изазвала приликама данашњег балканског рата, те им је сад и време да се забележе и сазнају.

Појава „Балканског Рата у слици и речи“ изазва ме на констатовање: да се народито извештавање о ратним догађајима, кроничарско бележења, први пут код нас Срба појавило 1877. године у Новоме Саду. И то, доста интересантно, прави кроничари у том војвођанском средишту беху чисти Шумадинци, учесници из првога српско-турског рата. То беху, данас оба покојна Петра, Пера Велимировић и Пера Тодоровић. И њихово патриотско учешће на бојном пољу — Тодоровић је био и одликован сребрном медаљом за храброст не могаде у тадашњих властодржаца утулити једнострану срџбу због позвате изборне кампање у крагујевачкој општини, која је обележена знамењима „коиуне“ и „црвеног барјачета“. Уместо да се та епизода ускрпелог српског комунизма, после једног несрећног али јуначки свршеног рата, преда заслуженом заборава, Велимировић и Тодоровић морали су се поменуте године обрети као емигранти на угарском земљишту. Тако су постали у неку руку најпозванији кроничари другог српско-турског рата, који је вођен паралелно са Црном Гором и Русијом.

Мисао о „Илустрованој Ратној Кроници“ зачала се у лето поменуте године у Каменици у дому Стеве Васина Поповића, тадашњег бачког школског референта и уредника календара „Орла“, који је лето са породицом проводио у оближњој сремској Каменици. Јовијалност чика Стевина привлачила је тада у његов отворени дом интелигенцију из Новог Сада и даље околине, па су се ту чисто виђала и оба наша Петра. У исто доба био је упокојени Змај-Јован Јовановић каменички општински лекар, те се та, једном зачета мисао, с њиме брзо разради у zgodан облик тако да она привуче публику и задовољавањем њезане жеље за дознавање ратних догађаја и њезине наклоности Змајевој музи, и ако ово последње у мањој мери.

Ко узме у руке ту стару „Илустровану Ратну Кронику“, увериће се како је Змај био срећне руке, те је и овде, поред озбиљних и мрачних слика и описа ратних догађаја, умео zgodно дати маха својем хумору и својим сатири, а да не поремети оно озбиљно ратно расположење, које бије из убојних извештаја, а треба да остане пређе на читаоце. Својим јуначким и патриотским духом да он је управо појачавао утицај припадних песама међе српске публике.

Змајев круг

рада био је обележен натписом „Смејале су, сасвим наравно, долазиле на крају свеске ме су такође проткане илустрацијама, као и први део ове „Ратне Кронике“, пошто је она била „илустрована.“

На главном делу, пак, радила су оба Петра, Пера Тодоровић, књижевно окретнији, увек више него Пера Велимировић. Ну докле је Велимировић био одмерен и стваран, докле је Тодоровић био буран, ваздан помишљајући на ефекат и китећи своје описе, и на почетку и у течају и на свршетку њихову zgodним цитатима из српских народних и уметних песама. Он некадашњи уништач естетике (види његов „Рад“ 1874. год), сипао је као из рукава zgodне стихове из песама Бранка Радичевића, Његуша, Стерија, Змаја, Мажуралића, Драгашевића, Абердара и других и више и мање познатих наших песника. Оригинални извештаји обито у први мах, није било, него су се приле новости из обавештенијих српских листова, а понајвише из немачких и руских кроника, које је набављао чика Степа као и слике, управо клишета, а о трошку издавача, покојног Арсе Пајевића, у чијој је штампари и часопис и излазило.

Пешадијски поручник
† Љубиша Г. Поповић,
славно пао 11. окт. на Куманову

Илустрације су задавале особиту бригу, јер су тада биле веома скупе и набављале су се из Беча и Лајпцига. Ти издаци и причинили су то, да је Пајевић једва дочекао свршетак рата да обустави издавање тога часописа, и ако је он био неко време једини извор за издржавање Тодоровића и Велимировића. Да би се умањили трошкови око набављања клишета, поручивана су употребљена од уредништва илустрованог листа „Српске Зоре“ у Бечу, што, дабоме, оном делу публике, која је то онаждала, није било особито угодно, те је и то донело, да се, у почетку леп број претплатника, као обично код свију наших предузећа (познато „сламско одушевљење“), изјносле стопно на тисућу и маже.

„Илустрована Ратна Кроника“ излазила је месечно, у величини од четри табак фолно формата (62—64 стр.) у меким корицама са значајном насловном сликом, на којој је везана година Косовске битке са годином тог другог српско-турског рата (1389—1877) али који не донесе очекивано ослобођење петвековне потиштене српске браће у оној потпуности као што је довео овај данашњи рат, поведен у заједници са другим балканским државама против гњиле турске царевине. На тој насловној страни стајало је после натписа ово: „Уз сарадњу више књижевника бележи З Јован Јовановић.“ Изашло је, од јула 1877. до јануара 1878., свега шест свезака Упоредјујући је са „Балканским Ратом“ не може да се превиди велики напредак технике штампарске и издавачке вештане у размаку од тридесет година. Уз то је „Балкански Рат“ успео да буде на висину сувременог кроничарског „бележења“, коју је реч за тај посао изабрао наш неумрли Змај.

Враћајући се старој „Илустрованој Ратној Кроници“ изјављујем своју сумњу, да ће се ико мислити не као извора за историјски опис онога онамо забележеног ратовања. Јер су детаљи тога ратовања после њих и боље описани у другим нашим часописима и засебним монографијама.

Али литерарни историчар без прелистања те Ратне Кронике не би могао да разуме многе појаве наше књижевности и њихов постанак и везу са тадашњим српским друштвом. Тек појимањем онога покрета и расположења, које човека поново обузима, читајући ову Кронику могу се потпуно разумети оне патриотске и пригодне песме Змајеве, међу којима ће бити најважнија: „Српска вој-

ска приближује се Косову“, која је и данас скоро од истог интереса, а почиње овако:

„Од Косова до Косова
Пет стотина лета
Свршује се ова борба
Давно започета

Са Авале и Ловћена
Једна труба труби,
Авада се приближује
Да Ловћен пољуби.
Ловћен, увек спреман, да јој
На сусрет корачи —
На Косову, на Косову,
Ту ћеду се наћи.

Исти патриотски и ратнички хук онога времена изазвао је Змаја да са руског преведе „Нови Прометеј“ од Минајева.

Из ове Кронике дознаје се за прву сенку, која је пала на дотадашње срдечно побратимство између Змаја и Лазе Костића. Вазда у контакту са омладином Змај је сазнао за њену жељу да пренесе кости Бранка Радичевића са бечког гробља на Стражилово, и одмах је дао израза своје осећају у познатој песми о Бранковој жељи, како се она њему (Змају) „причуда.“ После неког времена, кад се у Карловцима био већ образовао одбор за остварење те жеље, појави се Костић у јануарској свесци „Српске Зоре“ (1878. г.) са песмом: „Права Бранкова жеља,“ по којој Бранкове кости треба да остану где су, док не буду сви српски крајеви слободна земља. Овај такође производ тадашњег ратничког и слободњачког одушевљења имао је несумњиво и своју жаоку за змајевитог побратима, и овај је то у последњој свесци Ратне Кронике потврдио, рекавши: да је тиме доведен у прозно расположење, те изјављује, да је његова песма поникла из његовог индивидуалног расположења и схватања Бранкове жеље, сећајући је се како је Бранко изрекао у своје напелу: „Бачки расанак. Уступа, рече пред правом Бранковом, управо Костићевом жељом. Само замера побри, што не јави пре више од године дана („Кад Алексинац пао а Ђурић се спремао“). Могао је уштедети састављање одбора у Карловцима, који купи прилоге. Не питам зашто то није учинио, сам ћу тражити чиме да те извиним само да се о том не полемисе. Већ и ово ми је много. Зато, ако сам рекао што више или другаче него шта је требало нека ми Бранко опрости.“ Ту је почетак антагонизма између ова два велика српска песника омладинског доба, који је доданије узео веће размере.

Тако се из ове старе Кронике лепо види и како је постао чувени шаљиви лист чика Јовин: „Стармили.“ Управо он се разло или како Змај рече „ишчаурио“ из Ратне Кронике. У истој свесци помиње он изгледе за општи мир, који ће Кроника радо платити својим животом, те већ од тога броја давао је шире поље шаљивим смесицама, да би се по престанку Кронике „на жеље с много страна, из њих ишчаурио засебан хумористичко сатирички лист“.

Календар „Орао“, у Срба први календар са оном масом слика, и ова Ратна Кроника са сликама осмелили су чика Стеву и Арсу Пајевића да по престанку „Српске Зоре“ и сами отпочну издавати илустровани лист „Српске Илустроване Новине“, али са мање неграјности него Тодор Валовски, који је дурао скоро шест година (1876.—1881.) у далеком Бечу на том материјално незахвалном послу. Његови последоваоци једва су ушли у другу годину.

Толико држим да сам смео рескирати да изнесем из својих успомена у ово ратно доба, када се са пажњом и вољом читају једино извештаји са балканских ратишта.

Никола Марковић

Наши јунаци.

— Борко Паштровић, Пре два месеца, у очи Св. Николе, на домаку Љена, погинуо је јуначки мајор Борисав-Борко-Паштровић у борби са Турцима. Соко Бор-

ко, пао је јуначки и своје име обесмртио у историји свећења Косова. Неће бити на одмет јавности да се зна колико је био уважен, вољен и примљен неумрли Борко у Алексинцу и околини, где је у последње време био командант дивизиона брђана, са којима се тако славно понео у борби са Скадранима. Он је се дружио и општио у грађанству са свима и свуда и сваком био је омиљена личност. Ну највећа дружба његова била је са протом руке цркве на Г. Адровцу, месту великих борба са Турцима 1876 год. — г Светиславом Жујовићем. Његове честе посете цркви Адровачкој и посете г. Жујовића њему у Алексинцу пале су свему грађанству у очи. Кад је прота Жујевић, чуо да је Борко погинуо постао је неутешан. На дан 29 децембра пр год. давао му је поред парастоса и подушије, на коме је било доста поштоваоца Боркових. Прота је дирљивим речима правог пријатеља пред зделом шенице и упаљеним воштаницама опростио се са мајором Борком и капетаном Ацом Здравковићем, такође својим пријатељем из службовања у Св. Петца-Иверици, да су се присутни гушили у сузама.

Јуначком и добром Борку, који паде за крст часни и слободу златну нека Свемогући да Рајско насеље и вечну успомену међу својом српском браћом.

† Љубиша Г. Поповић. Пешадијски поручник Љубиша Г. Поповић, водник четвртог пешадијског пука Стевана Немање једини је официр овог у свима па и у овом рату прослављеног пука, који је свој млади живот положио за освету Косова. Поручник Љубиша је родом Ужичанин, где је провео и највећи део свога службовања у војсци. Официр је постао из трупе и важио је као одличан водник. Ватрен Србин, војник од главе до пете, поручник Љубиша био је достојан члан свога славног пука, и пао је јуначки 11. октобра на Куманову када је с осталим храбрим својим друговима с исуканом сабљом пред храбрим ужичанима полегео напред. Пао је смртно погођен једном непријатељском куглом и имао је само још толико моћи да својим војницима узвикне:

— Напред браћо! Напред соколови! Победа је...

Хтео је рећи »Победа је наша“, али није стигао да доврши реченицу. смрт га је предухитрила као оно Хајдук Вељка, који је стигао погођен турском гранатом само да викне „Држ“, Куршум је храброга Поповића ударио у слепоочницу. Сахрањен је у Кумановском гробљу, да вечни сан почиза у земљи, која за своју Слободу има да захвали јунацима који с пуно добре воље и одушевљења дадоше своје младе живота за ту слободу.

Уз наше слике.

Благородност српских жена. Српске жене и девојке у овом р. ту показале су сву благородност своје племените душе, показале су се достојне сестре Косовке девојке. Хиљадама рањеника спасло је нежно неговање узоритих жена, чија је прилежност на послу и љубав и нежност према рањеној браћи изненадила и запањила лекаре целог културног света, који ће по великом свету разнети гласе о јунаштву Срба и Српкиња. Рањене и болне с пажњом су неговале, а оне што су у пола предравили знали су забављати, да им дуге дане у болници прекрате и спасу их од досаде. Наша слика представља једну угледну београдску даму, жену из виших кругова, (супруга г. проф. Ристе Ј. Одавића) која се с пуно љубави и добре воље посветила нези рањеника и ево је на овој слици, где једноме од својих рањеника, да му пружи и душевне насладе, чита из Вукове збирке о Милошу и Марку, Цару Лази и Косову равну; а он сав трепти од унутрашњег задовољства, што је и он био један од срећних, који су осветили Косовску катастрофу.

ГЕНЕРАЛШТАВНИ МАЈОР

† РАДИВОЈЕ ФИЛИПОВИЋ,

начелник штаба приморске војске у Драчу.

Међу најскупоценије жртве овога рата долази и млади херој чију слику данас доносимо, а који је нашим ратним успесима, својом спремом, и својом неустрашивошћу и готовошћу да преброди и небребродиме препреке, много допринео. Пролазак шумадијске дивизије кроз непроходне кланце дивље Албаније у главном делу је овог младог човека, који је својом команданту био десна рука и оба ока и уха. Савладавши надчовечанском снагом све тешкоће и стигавши срећно на Адрију Радивоје је био због среће, да је пао у постелу из које се више није ни дигао. Смрт његова најтежи је губитак нашег приморског одреда. Из Драча је лађом преко Трста и Загреба пренет му тело у Београд и Алексинац, где је с заслужним почастима погребен у породичну гробницу. Срби Хрвати и Словенци на целој путу одавали су почаст хероју, што живот даде да би се Душанова Србија дигла. Слав! му!

Читаоцима и продавцима:

Издавање листа с овако многобројним илустрацијама скопчано је са врло великим издатцима. Ми смо веома задовољни с поверењем, које нам читаоци указују, али нас многи продавци и ревизори не задовољавају, јер нам новац не шаљу. Да од зла не би правили горе одлучили смо се, да с данашњим бројем обуставимо даље шиљање листа свима ревизорима и продавцима, који нам до идућег броја не пошљу обрачун за јануар. У местима где не дође пети број читаоци нека знају, да је то због нетачности продавца, па нека положе претплату за лист на пошти. Све су поште дужне примати претплату, а оне јамче и за тачно примање листа и за положени новац. — Први број је накнадно штампан и онима који су га тражили заједно с овим експедиран.